

Veus de dones

70 anys d'història de Mollet
narrada per les seves
protagonistes

Coordinació:

Ma. Dolores Celdrán Pedreño
Anna Murillo Taján

Redacció llibre:

Anna Murillo Taján

Treball de camp i buidat informació (entrevistes):

Montserrat Ruiz Lara

Regidoria de Dona i Igualtat**Reproducció fotogràfica:**

Judith Vizcarra

Correcció:

Consorti per a la normalització lingüística
(Servei Local de Català de Mollet)

Ajuntament de Mollet del Vallès

Edició: Desembre de 2000

Nombre d'exemplars: 500

Dipòsit legal: B-39.671-2000

ISBN: 84-931604-1-5

Disseny i impressió: Taller Alborada, Mollet del Vallès

Presentació

Aquestes pàgines que teniu a les vostres mans no volen ser un llibre historiogràfic, és un text que presenta el testimoni d'un conjunt de dones d'una generació de Mollet, que a partir de les seves experiències personals, viscudes en aquest espai tan propi com és per a elles el poble de Mollet, ens apropen i descobreixen, per a tots i totes, els fets, les activitats i les dades, que per a elles van ser significatives i molt estimades.

Però, per damunt de tot, aquestes pàgines donen a conèixer una part molt important de la història del nostre municipi: la vida quotidiana. És clar que tots i totes hem viscut de diferent manera aquesta experiència, però ben segur que trobareu que hi ha moltes coses en comú, segons la nostra experiència i/o per allò que hem escoltat dels nostres pares i mares, avis i àvies.

Aquest grup de dones ens ha donat la possibilitat de començar a conèixer espais, xarxes i fets quotidians portats per dones de Mollet, amb senzillesa, però també, amb més profunditat.

En aquestes pàgines, hi trobareu les primeres pinzellades d'aspectes íntims i entranyables, relacionats amb les experiències de treball, educació, lleure i d'altres, viscuts per les nostres mares i àvies que també, constitueixen una part molt significativa de la història de Mollet.

Són les dones grans les que condueixen aquest guió. Són les seves paraules, traduïdes moltes vegades literalment i les seves imatges reproduïdes les que donen contingut i vida a aquest petit llibre que teniu a les vostres mans.

Esperem que aquest treball sigui només el començament d'una recerca contínua, que tingui com objecte l'estudi de la població femenina de Mollet i les seves vivències, perquè a partir d'aquesta tasca enriqueirem, tots i totes plegats, la història d'aquesta ciutat.

Aquest llibre vol ser, també, un reconeixement a tota una generació de dones que han fet història i continuen fent història a Mollet.

Montserrat Tura i Camafreita
Alcaldessa

Ma. Dolores Celdrán Pedreño
Regidora Dona i Igualtat

Mollet del Vallès, desembre de 2000

Introducció

La motivació que va portar-nos a iniciar aquesta investigació era el fet de poder conèixer la història de Mollet, d'aquests últims setanta anys, a partir d'una visió diferent; les paraules i les veus de les dones d'aquesta ciutat.

Aquest llibre és producte, doncs, d'un treball que hem realitzat al llarg de l'any 2000. Les entrevistes en profunditat que hem fet a dones, més grans de 70 anys, de Mollet del Vallès són la font d'on hem extret tota la informació per aquest estudi.

Primer, vam entrevistar trenta dones del poble, és a dir, vam fer trenta entrevistes personals amb les mateixes preguntes per a totes les entrevistades, i les respostes que ens van donar les dones, les vam gravar i després les vam transcriure. Posteriorment, les persones que coordinaven l'estudi van fer una lectura de tot el material que havíem recollit i per contrastar la informació i verificar-ne les dades que semblaven contradictòries, vam tornar-nos a reunir amb les dones, però ara no individualment, sinó amb petits grups de quatre o cinc. En aquestes reunions vam tornar a formular preguntes semblants i altres de noves, i les respostes també van ser gravades i després transcrites.

Hem redactat aquest estudi, doncs, com ja hem dit, en funció de la informació que ens han donat les mateixes dones i hem intentat donar coherència i un estil a totes aquestes històries de vida que representen el conjunt d'una generació de dones de Mollet del Vallès.

Les dones i l'educació

Les dones i l'escola a la primera meitat de segle

A Mollet, la majoria d'escoles eren acadèmies privades, tret de l'Escola graduada de nens i nenes, anomenada popularment Col·legis Nous o escoles nacionals, i de la part gratuïta de l'escola Lestonnac, de la congregació religiosa Companyia de Maria (les monges). L'any 1929, hi havia més nens escolaritzats que nenes, aquestes eren només una tercera part dels infants en edat escolar. En aquesta època, la meitat de la població en edat escolar anava als Col·legis Nous, i la resta a centres privats; els nens, a l'Acadèmia del Sr. Tusquelles (davant de Can Fàbregas), o a l'Acadèmia del Sr. Ninou, inaugurada l'any 1924, i les nenes amb la Sra. Carmela Arbussà o la Sra. Rosenda Fulleranchs. L'any 1931, entrà en funcionament l'Acadèmia Viñas, que acollirà alumnat dels dos gèneres, fent, però, les classes per separat, seguint la línia pedagògica d'aquesta època. Durant els anys de la guerra, nens i nenes van estudiar junts.

Després de la guerra, el percentatge de nens i nenes escolaritzats es va igualar (613 nens i 571 nenes). Es va obrir un parvulari

municipal que rebria el nom d'una de les seves treballadores, la Sra. Joana Barcala, que, actualment, és un espai cívic anomenat amb el mateix nom.

L'àmbit educatiu no va canviar gaire fins als anys 60, data en què va començar un fort creixement demogràfic a causa del ràpid desenvolupament industrial del poble. És a partir de llavors que es comencen a crear nous centres formatius, públics i privats, tant d'ensenyament primari com d'ensenyament secundari.

Era habitual que les nenes deixessin el col·legi entre els 12 i els 14 anys per anar a treballar, tenir cura de la casa i dels germans petits. Josefina Linares deia referent això: «*Ens vàrem fer grans abans d'hora, no vam tenir una infantesa llarga.*» Maria Roca comentava: «*De petita vaig treballar molt, perquè havia d'anar a col·legi, havia d'anar a buscar herba pels conills i després havia d'anar a buscar llenya per fer el foc.*»

El curs escolar començava al setembre i acabava a finals de juliol. Algunes nenes, però, començaven un mes o dos més tard perquè havien de treballar al camp, com Anna Manils, que

d'aquesta manera comentava la seva experiència: *«A casa hi havia terres i hi havia vinyes doncs... ara havíem d'esporgar les vinyes, al mes de març, ja no anàvem a col·legi; llavors venia el temps de collir avellanes, anàvem a collir avellanes; no començàvem el curs fins ja a l'octubre.»*

Mares, pares i mestres compartien la idea de la disciplina com a mètode educatiu. El respecte als adults es demostrava aixecant-se de les seves cadires, tot saludant la persona adulta que entrava a la classe. No hi havia una relació directa pares – professorat, és a dir, no hi havia reunions de pares amb els professors, ni informes. Tot i això, als Col·legis Nous van començar a fer activitats de final de curs amb alumnes i pares. En 1937 es va configurar l'Associació de Pares d'Alumnes de les Escoles de Mollet, situada al carrer Jaume I.

Algunes nenes trobaven l'escola com una obligació, no els agradava gaire. Cinta Fores comentava: *«Jo no volia anar a col·legi, jo volia anar a cosir, volia ser modista. Em vaig presentar a ca la Teresina, que era modista, i em vaig oferir a fer-li d'ajudant, i així vaig aprendre a cosir.»*

Altres tenien una visió contrària, com Conxita Manils: *«Jo agafava el llibre quan fregava sota els llits i em deia la mare: Que estàs aquí perdent el temps? Llavors, llegir era perdre el temps.»*

El sistema de qualificacions era molt simple: les assignatures s'avaluaven amb bé, malament i regular.

L'escola per dins

Les monges

Les monges van ser un pilar fonamental per a l'educació de tota una generació de dones de la nostra ciutat. Sense elles no hauria estat possible la formació en valors i coneixements de les dones de l'època. Elles formen part de la història i la cultura de Mollet.

L'any 1917, la congregació religiosa Companyia de Maria va inaugurar l'escola Lestonnac amb només 6 religioses.

Abans de la guerra hi havia dues classes, una gratuïta que s'anomenava Immaculada Concepció, amb horari de 9.00 a 11.00 h i de 15.00 a 17.00 h, i l'altre de pagament, anomenada Sagrat Cor, que tenia l'horari de 9.00 a 12.00 h i de 15.00 a 18.00 h. El dissabte al matí també feien classes. Les dues aules eren una a cada costat de la sala del piano. Les nenes de les dues classes havien de dur uniforme: les que no pagaven anaven de color caqui amb vetes vermelles o blanques al coll i a les mànigues,

les que pagaven anaven amb vestits de marinera blau marí amb vetes blanques i la faldilla prisada.

Les monges d'aquesta congregació eren de clausura, les mares de les alumnes havien de parlar amb elles a través d'una reixa.

Les classes eren en castellà, tant abans com després de la guerra. El mètode era memorístic, la monja dictava i les alumnes (totes nenes) copiaven. Després repassava les faltes i posava qualificacions: bé, regular, malament. També havien de memoritzar la lliçó per a l'endemà i feien preguntes que havien de contestar.

Feien poques assignatures i de manera molt bàsica: llengua (llegir i escriure), matemàtiques (sumar, restar, dividir i multiplicar), labors, música i resar cada dia. Teodora Ramos ens diu: *«A l'escola vaig aprendre a sumar i restar, multiplicar ho he hagut d'aprendre de gran, i dividir també.»*

Mercè Ninou narrava la seva experiència: *«Jo anava a les monges, i allà a la mateixa classe, hi havia tres cursos, i amb un mateix llibre hi havia geografia, ciències... ja era tot en el mateix llibre.»*

Funcionava el sistema del càstig i la disciplina: posar-se de cara a la paret, de genolls, amb llibres al cap i/o amb els braços estirats, o pegar amb el regle a les mans.

Les dones grans recorden que a les monges, després de la guerra, duïen un carnet amb caselles en què s'apuntaven la puntualitat i la disciplina, que anomenaven popularment "els pinchazos", perquè per cada falta de disciplina o puntualitat punxaven una casella del carnet. A final de mes, comptaven les caselles punxades per determinar la nota que els posarien en conducta.

No era freqüent fer exàmens, però de tant en tant venia el mossèn a les classes i preguntava doctrina. Les nenes que l'aprenien, guanyaven un pa d'àngel, que era el que retallaven de les hòsties sagrades. El catecisme s'havia d'aprendre de dalt a baix.

Al principi de cada mes donaven 20 punts a les nenes. Si enraonaven o no se sabien la lliçó, els treïen un punt. Si al final de mes conservaven els punts que els havien donat, es guanyaven una estampa del cel, és a dir, una estampa amb dibuixos de sants i panoràmiques del paradís celestial.

Els Col·legis Nous

L'any 1925 es va inaugurar la primera escola graduada de nens i nenes a Mollet, anomenada popularment Col·legis Nous.

Seguint els corrents pedagògics de l'època, en què es començava a experimentar els plantejaments de l'Escola Nova de Ferrer i Guàrdia, els Col·legis Nous treballa amb un nou sistema educatiu, en què incorpora jocs, esport, sortides extraescolars i, fins i tot, semicolònies, on en horaris de matí i tarda, els nens i les nenes feien activitats manuals i físiques. Paquita Grau ens explicava: «A l'estiu fèiem excursions al Besòs cada tarda. Els

mestres feien anar els nois a banyar-se més amunt perquè no es barregessin amb les noies. Quan passàvem pel carrer Berenguer cantàvem cançons que ens ensenyaven.»

Les assignatures que feien eren aritmètica (sumar, restar, multiplicar i dividir), llengua (llegir i escriure), geografia, història, treballs manuals, urbanitat, un dia a la setmana feien labors i els dijous a la tarda, de 16 a 17 h, donaven jocs. Teresina Call i les seves amigues jugaven a fer política: «Al pati jugàvem a fer política: una era de la CNT, l'altra d'esqueres, altres d'UGT... deïem: "el dijous fem política".» Un cop al mes feien dibuix i pintura: s'estiraven a terra i pintaven paisatges com el campanar, una façana d'una casa... Feien també esports amb la mateixa roba que duïen. No existia roba especial per fer esport. Per fi de curs, feien una festa en què estaven convidats els pares i mares de l'alumnat i també funcions a l'estiu.

Maria Pi, comentava: «Em vaig començar a fixar que a partir de l'any 1930 vam començar a posar la data en tots els escrits que fèiem.»

L'horari de l'escola era al matí, de 9.00 h a 12.00 h, i de 15 a 18 h a la tarda, de dilluns a divendres, i dissabte al matí. Sortien a esbarjo a les 16.00 h i tornaven a entrar a les 16.30 h.

Els mestres dels Col·legis Nous eren la Srta. Margarida, Srta. Aurora, Sr. Benavente, Sr. Barres, Srta. Maria, Srta. Trini, Sr. Coll, Srta. Dora, Srta. Cristina, Srta. Gimeno i Srta. Perpètua Jimenez. Aquesta última feia rentar-se les mans a les alumnes al lavabo abans d'entrar a la classe.

Les alumnes dels Col·legis Nous duïen una bata blanca, i quan sortien d'excursió, un casquet. Les alumnes de la Srta. Gimeno

Les nenes i el temps de joc

Les dones grans recorden que de petites, generalment, jugaven al carrer, amb altres nenes i amb altres nens. Tenien poques joguines, i les que tenien eren nines i cuinetes. Els jocs a què jugaven eren en grup: saltar i parar, acuit amagar, coses de boles, saltar a la corda, a fira, pintar-se, tocar timbres, cartes, rescats, pilota, peu coix, rajoleta, píndola, xarranca, parxís, bales, bicicleta, buscar pedres, a mares, cases amb fulles.

Jugaven poca estona, ja que tenien altres obligacions, com ara feines de la casa o tenir cura dels germans. Maria Roca ho explicava d'aquesta manera: *«Jugava poca estona, perquè de seguida em cridava la mare per cosir mitges.»* Maria Amate contava referent això: *«No podíem sortir gaire a jugar al carrer, perquè em posaven una pila així de patatetes d'aquelles per pelar, i llavors les meves amigues portaven un ganivet de casa seva i m'ajudaven.»* De tota manera, aprofitaven qualsevol estona per

anar a jugar: jugaven quan tornaven de l'escola al migdia i a la tarda fins que arribaven els pares. Sovint, les joguines eren compartides amb els germans i germanes, i moltes vegades regalaven la mateixa joguina (nines sobretot), dos o tres anys seguits. Joana Rutllan explicava així la seva experiència: *«Una vegada em van portar per Reis una nina de cartró i al cap d'una estona la mare em diu: "Bueno, ja has jugat prou, ara aquesta nina la guardarem per l'any que ve". I si tenia el vestit groc, l'altre any me'l posaven de color rosa.»* Maria Amate comentava: *«La meua mare no em deixava treure la nina de la caixa perquè no es fes malbe.»*

Paquita Marquina deia: *«No ens deixaven jugar gaire amb segons quins nens, perquè la seva família era feixista i nosaltres érem rojos, però encara que els pares ens diguessin que no, nosaltres sí que jugàvem junts a vegades.»*

Les dones: del camp a les fàbriques

Les dones expliquen que Mollet era un poble fonamentalment agrícola fins ben entrada la segona meitat de segle. Els productes que es conreaven eren els propis de la comarca: vinyes (amb què es feia vi i cava, el xampany Gomà), blat, blat de moro, cànem i llegums com mongetes, i fruits secs.

Les primeres indústries, on van començar a treballar les dones fora de casa, se situaren als afores del poble, prop de les vies fèrries i de la carretera de Barcelona a Ribes. Hi havia a Mollet una fàbrica de teixir cotó moguda per vapor. Estava situada a la cantonada dels carrers Jaume I i Sant Llorenç, i va desaparèixer l'any 1963. S'hi instal·laren després: la Pelleria, can Fàbregas i can Morató (La Farinera).

Fins als anys seixanta, les empreses de Mollet que més dones van contractar van ser fàbriques tèxtils sobretot, com les indústries del cotó, can Fàbregas i can Mulà (1.911), i la Pelleria (o Teneria Moderna Franco-Espanyola). Després de la guerra, s'instal·laren altres indústries importants com Rabassa-Nacional

Motor (Derbi), que, encara que poques, també contava amb dones a la seva plantilla.

La primera vintena del segle XX, va ser un període de conflictivitat social, que obligà els empresaris a crear espais d'oci per als treballadors i treballadores i també prendre mesures de tipus assistencial, per tal d'evitar conflictes.

Els treballadors i treballadores s'organitzaven l'assistència creant germandats, que oferien suport econòmic a les persones que patien malalties i/o impossibilitat. Algunes germandats s'havien fundat ja al segle XIX i s'acabarien fusionant l'any 1933, per iniciativa del Dr. Santiago Tiffon, en la Societat de Socors Mutus de Mollet. Les treballadores i treballadors tenien una llibreta que els permetia assistir a la mútua i també serviria, anys més tard, com a cotització. Durant el franquisme va haver-hi el sindicat vertical, que era de l'Estat. La Seguretat Social es va instaurar molt després de la guerra.

Les dones i el treball

Els oficis de les dones han sigut molts i diversos, però tots relacionats amb el treball desenvolupat a l'àmbit domèstic, com ara les feines domèstiques i tenir cura d'altres persones. Les dones d'aquest estudi ens comenten que, tradicionalment, les dones eren pagueses, mestresses de casa, broadores, planxadores, modistes, teixidores, dides, llevadores, comerciants (botigueres, peixateres, fruiteres, musclaires, verdulaires, carnisseres, marmanyeres, quiosqueres...), coques, dones que vestien morts per a l'enterrament, mestres, infermeres, minyones, cuineres, mocadores (ajudaven a fer la matança del porc), perruqueres, hostesses i curanderes. A partir de l'any 1979, ja van començar a haver-hi dones polítiques que representaven el seu partit a l'Ajuntament de Mollet, amb Anna Bosch com a alcaldessa, tot i que ja hi havia dones afiliades a partits polítics molts anys abans.

A partir de la democràcia, els oficis de les dones van anar variant cada vegada més, hi havia més professions.

Les dones d'aquest treball, conten que, a Mollet, la majoria de les dones han tingut treballs diversos al llarg de la seva vida. A part de tenir cura de la casa i dels animals, la majoria han treballat en fàbriques tèxtils, des dels 10 fins als 14 anys, com can Fàbregas, can Mulà, el Cotó, Seda Ros i Campanyà... i altres a fàbriques com Derbi, cal Escudé (de paperines) o la Pelleria. Altres treballaven al camp, amb negocis propis, a l'Ajuntament, de modistes o fent serveis domèstics. La majoria van deixar el treball quan es van casar o van tenir el primer fill. La tendència era fer compatibles diverses feines a la vegada, com el treball domèstic i el treball a la fàbrica.

El treball de servei domèstic requeria estar interna a la casa, els donaven menjar i allotjament, a part del sou que, de fet, era petit. Aquest treball consistia a fer de minyona dels petits de la casa i la neteja de la llar. Dolors Mayoles va començar a servir a una casa amb 12 anys: «Vaig tenir una alegria, perquè vaig pensar: "ai, ara podré comprar pa, el que voldré".»

Quan una dona tenia un negoci propi, havia d'adquirir coneixements que no havien estat al seu abast a l'escola. Requeria molt de temps i dedicació. Alguns negocis van ser heretats dels pares o sogres, altres es van anar consolidant amb el pas del temps. Cinta Fores ens contava així la seva experiència: «Treballava a casa meva, amb homes que treballaven a la pedrera, tenia 30 homes; ells menjaven, dormien i sopaven, jo els rentava la roba, els cosia i ells s'emportaven pa amb "tocino" i se n'anaven a la pedrera, a Martorelles.»

El treball a les fàbriques era dur, perquè era una feina a la qual havien de dedicar moltes hores, i algunes anaven a preu fet, raó per la qual havien de treballar ràpid. Però, en general, les dones ho trobaven satisfactori pel fet de poder contribuir a les

despeses de la casa. Treballaven entre 8 i 10 hores al dia, generalment en torn partit, de 10.00 h a 14.00 h i de 18.00 h a 22.00 h. Més endavant van posar torns per treballar matí o tarda. Els dissabtes també era dia laborable, encara que només mig dia. Tenien 20 minuts de descans per esmorzar i per berenar i, cap als anys 50, podien agafar la baixa per maternitat: 4 setmanes abans del part i quatre setmanes després.

Maria Puigvendrelló va reflectir la duresa del treball en aquesta frase: «*Quan vaig treballar a la Teneria de Rafael Faura va ser molt dur perquè ens feien fer totes les feines com si fóssim els homes, i hi havia sulfur i se'ns foradaven els dits.*»

No era fàcil combinar la feina de la fàbrica amb la feina de casa, els fills i la costura. Treballaven tot el dia i, fins i tot, havien de contractar minyones per conservar la feina. Anna Manils deia: «*Pagava 8 duros cada setmana perquè m'aguantessin la nena i en guanyava 9, però la qüestió era conservar la feina.*»

Sovint, treballaven a les fàbriques menors de 16 anys, i quan passaven inspectors les amagaven. Aquestes nenes començaven d'ajudants sense cobrar res. Després començaven a guanyar poca cosa fins que tenien l'edat per ser a l'empresa de manera legal. Algunes nenes eren tan petites que necessitaven un tamboret per arribar a les màquines.

Als anys 40 el sou setmanal mitjà era de 40-50 pta.

Derbi: Eren naus grans sense calefacció, on es passava molt fred. Hi havia uralites per teulada. Sovint, sortien nafres a les mans. Les converses entre treballadores es feien a l'entrada i sortida del treball, ja que dins no es podia parlar, principalment pel soroll. El tema de conversa era freqüentment les pel·lícules. Aquesta empresa donava beques als seus treballadors i treballadores per als estudis dels seus fills i per a material escolar. Tenien a l'estiu una piscina particular a on deixaven anar els empleats i la seva família. Per Nadal, regalaven cistells carregats de productes.

Can Fàbregas: Eren més dones que homes (aproximadament 600 dones), els directius i encarregats, en canvi, eren homes. Hi havia molt soroll a la fàbrica, s'hi podia parlar per signes i d'amagat, ja que hi havia un control molt estricte dels encarregats. Els dissabtes, duïen una caixa de fusta amb la setmanada dels empleats i anaven màquina per màquina donant la setmanada a la mà, ficada en un sobre. Guanyaven al voltant de 8 duros a la setmana. Al juliol els donaven una paga extra. La reparació de les màquines i l'uniforme ho descomptaven del salari de les obreres.

Hi havia un encarregat que donava voltes per la fàbrica vigilant que no paressin les màquines, perquè hi havia uns comptadors que mesuraven el temps que es treballava i els metres de roba

que es feia, i si parava la màquina, les treballadores no guanyaven res.

Dolors Mayoles explicava de la seva experiència a can Fàbregas: *«Els contramestres anaven com si fossin els amos, i per menys de 5 cèntims no t'arreglaven els telers i si trobaven alguna dona que els plantava cara, llavors malament.»*

Abans de la guerra no hi havia Seguretat Social ni mútues fins al 1933, així que si algú estava malalt no guanyava res. Llavors els companys feien una capta, és a dir, feien una recollida de diners per a la gent que no podia treballar. Pilar Martín diu referent a això: *«Quan recollíem els cèntims de la capta, els portàvem al director, que els contava i els canviava en monedes, llavors les noies els portaven a casa de l'afectat.»*

Hi havia un sindicat que era el jurat d'empresa; es reunien un cop al mes. En 1934 es crea la Societat Benèfica d'Obrers de can Fàbregas.

Les dones que treballaven a can Fàbregas, feien feines diverses: unes eren teixidores (la majoria), altres posaven la seda al rodet per donar-la a les teixidores, altres eren nuadores, bitllaires i ordidores. El resultat era una roba que va agafar fama, fins i tot la reina Fabiola va escollir roba de can Fàbregas per fer-se el vestit de núvia. En 1927, can Fàbregas i la Teneria van rebre una visita del rei Alfons XIII.

Pilar Martín recorda: *«El teixit del vestit de la reina Fabiola es va fer a can Fàbregas. Al cap del temps de ser casada, un mes o un mes i mig, van venir uns periodistes i ens van retratar a tot un grup a la fàbrica a la mitja hora de berenar. Va venir el rei Alfons XIII a visitar la fàbrica i ens van donar regalat un uniforme a totes les dones.»*

Maria Puigvendrelló també recorda el pas del rei per la fàbrica: *«El rei Alfons XIII va venir a visitar la fàbrica i ens va donar un premi valorant que era la fàbrica més neta.»*

A can Fàbregas, les dones anaven vestides amb manegüí i davantal blanc. La neteja d'aquests davantals era una condició ineludible per al treball a la fàbrica. Maria Puigvendrelló ho contava així: *«Teixíem amb davantal blanc, i cada dilluns l'*

haviem de portar ben net, si s'embrutava, l'haviem de fregar amb oli, i després amb sabó sec. Si a mitja setmana dúiem el davantal brut, l'haviem de portar a casa per rentar-lo.»

Ca l'Escudé: Feien paperines de paper amb un motlle de fusta. Al principi, ca l'Escudé estava situat al carrer del Sol, i era un taller petit. Més endavant es va traslladar al carrer Jaume I, i van entrar a treballar més dones. Cada dia es feia al voltant de 4.000 bosses de paper, i el sou va passar a ser de 15 a 60 pessetes. Maria Roca Alemany ens explicava la seva feina a la fàbrica: *«Fèiem unes bosses amb un paper que en deien mallorquí, que era molt raspós, i a l'hivern se'ns sufragaven els dits.»*

Els treballadors i treballadores de **Seda Ros i Campanyà** creen, en 1930 l'Associació de Socors del Personal Empleat a la Fàbrica Ros i Campanyà.

La Pelleria: La vaga d'obrers en 1916 i 1917, va aconseguir que l'empresa decidís construir el Tabaran entre 1918 i 1919, que a part de ser un espai d'esbarjo, seria la seu de la Cooperativa Obrera de Consum i Socors Mutus d'Operaris de la Teneria Moderna Franco-Espanyola.

Can Mulà: Tenia si fa no fa les mateixes condicions de treball i s'hi guanyava el mateix sou que can Fàbregas. Es treballava entre 8-9 hores. Quasi totes les empleades eren dones i solteres. No podien parlar mentre treballaven. Quan tenien un fill, disposaven d'una hora al dia per donar-li el pit.

Les dones i el comerç

L'activitat comercial i els serveis a Mollet ha estat situada sempre fonamentalment als carrers: Ctra. de Ribes (actual avinguda Jaume I i avinguda Burgos), plaça de l'Ajuntament, plaça de l'Església o carrer Unió, carrers Estació (Berenguer III), Barcelona, Migdia (Alsina), i Pietat (Gaietà Ventalló).

En general, les dones entrevistades diuen que tant les seves mares com després elles, compraven a petites botigues de queviures al centre de Mollet: cal Roca, la Tenda Nova (una mica més amunt de l'actual Marineta), cal Miquel, cal Tantinyà, cal Fideuer, cal Enric Valle (ara Hoquei), cal Debarany (ara el Crack) can Mateu, cal Rodó, ca la Carmeta, can Capeta, can Tanbomic, cal Febrer, cal Manresà, cal Broi.

Cecília Falguera contava: «Anava a una botiga de queviures que es deia can Mateu. Tenien una llibreta en què apuntaven els qui volíem comprar i passàvem a pagar els dissabtes».

A Mollet hi havia un comerciant de pells (el pellaire), que anava per les cases de pagès a buscar pells de conill, de vaca... que els pagesos ja guardaven i posaven a eixugar per després vendre-les. El pellaire pagava un ral per cada pell i dos rals si eren de color blanc. Després, les duia a adobar, i així es guanyava la vida. També passava per les cases un drapaire que recollia paper.

També la plaça o el Mercat Municipal i el mercat dels dimarts eren nuclis comercials importants. Abans de la guerra, hi havia dos mercats: el de cada dia i el de dimarts.

El de **cada dia** se situava a la plaça de l'Ajuntament. Hi havia un tros de terra asfaltat al davant de l'actual Farmàcia Amador, on es posaven tres peixateres (Sra. Estanoca, Teresina i Angeleta) i una musclaire. Conxita Coll ens explicava el record que la gent del poble te d'una de les peixateres més conegudes: «*Quan va morir l'Angeleta, jo sentia dir a molta gent que deia: "Mare de Déu, quantes vegades venia a la plaça i deia: "Mira, té això per al nen!"*», que recordaven els favors que havia fet. Havia ajudat a moltes famílies pobres».

Hi havia també gallinaires (Carmeta, Antònia Creus i Maria), verduaires i fruïteres (Cinta i Rosa Ventura, més coneguda com la Dinga). Hi havia parades de roba, també un pagès a qui li deien el Libo que venia grans, llavors, patates, mongetes, cigrons i galetes... que es posava davant el restaurant cal Marfà.

Normalment, hi havia poca gent al mercat, ja que es comprava poca cosa, sobretot perquè la majoria de gent menjava de cultiu propi.

Es mesurava el producte amb balances de plats: 3 unces (100 g), mitja lliura (200 g), una lliura (400 g), una terça, un kg. La llet també es mesurava. Quan anaven a comprar, duïen el recipient: la gerra de l'oli, la lletera, un pot per al iogurt... d'aquesta manera no feien escombraries. El paper d'estrassa es feia servir per encendre el foc, i la cendra s'escampava pel camp per fer adob.

L'edifici del Mercat Municipal (ara Arxiu Municipal), es va inaugurar l'any 1948. Van venir els jugadors del Futbol Club Barcelona a fer la inauguració. Abans, havia la casa del rector (la rectoria), on es feia cinema, i també una casa gran i vella anomenada cal Dragó. Moltes de les parades del mercat de la plaça de l'Ajuntament van anar després a la plaça tancada. Aquest mercat obria al públic a les 8.00 h fins a les 13 h del migdia. Tenia aproximadament 50 parades, com ara cal Bartalot (cansaladeria), ca la Rosina (carn) i ca la Conxita (bacallà). Els dimarts, dijous i dissabtes es comprava peix i musclo. En entrar, a mà dreta, es podia comprar pollastre i gallina, i al racó hi havia una parada de be.

Quan hi havia peix fresc, o alguna novetat al mercat, havia una crida del pregoner de l'Ajuntament feia una crida pels carrers. Obrien tots els dies, fins i tot els diumenges.

El **mercat setmanal** va passar de fer-se el diumenge a fer-se el dimarts en 1909. Se situava a la plaça de l'Església, davant de la Marineta fins a la carretera. Les parades no eren sempre les mateixes, els pagesos i pageses duïen a vendre els productes que els sobrava: dues dotzenes d'ous, una gallina, dos conills... El preu es regatejava. A les 10.00 h s'acabava el mercat. No calia demanar permís per posar una parada, qui tenia conills, gallines, ous, etc. per vendre, anava al mercat del dimarts i ho venia.

Hi havia unes dones que anomenaven marmanyeres: compraven els productes i els tornaven a vendre. Anaven a Barcelona i quan eren a Sant Andreu havien de pagar una quantitat de diners pels burots. Per evitar aquests tributs o controls duïen els productes d'amagat, fins i tot animals morts disfressats de criatures.

La despesa setmanal en productes de primera necessitat era de 5-6 pta.

Els mercaders que posaven les parades del dimarts, venien en tren a les 5.00 del matí, carregant la mercaderia des de l'estació. Cada dimarts, venia un drapaire i un venedor ambulat que venia un producte que, segons ell, servia per curar tots els mals. La gent del poble es posava al seu voltant per escoltar-lo.

Les dones i l'espai urbà: les cases, els carrers i els camps

Joana Rutllan, que viu al barri de La Casilla, deia: «Des de la meva habitació veia el rellotge del campanar estirada al llit».

Mollet era un poble petit, amb pocs habitants (6.219 habitants en 1936). Estaven concentrats al centre, al voltant de l'església i la plaça de la Vila, i hi havia cases de pagès als afores. Els carrers no estaven asfaltats i s'enfangaven quan plovia. Als portals de les cases, aproximadament a uns 30 cm, hi havia un ferro, que sortia de la paret, que tenia la funció de treure el fang de les sabates abans d'entrar a casa.

Quasi tots els habitatges eren cases de pagès fins als anys 50 que van començar a fer-se blocs de pisos.

El poble estava creuat pel torrent del Caganell, que ara és la Rambla i estava destapat. Quan es va acabar la guerra en van tancar un tros, des de la carretera fins l'actual Casal dels Avis, i van posar-hi unes figures en forma d'àligues. Després van anar tapant més tros, i quan es va acabar la dictadura van treure les àligues. Sobre d'aquest torrent hi havia quatre ponts: el pont de la Mandra, davant l'Ateneu, el pont dels Col·legis Nous, el pont de la carretera general i un altre a l'alçada dels col·legis de les monges.

A la plaça de l'Ajuntament hi havia un sortidor i una font i també seients. Dos fanals, un a Can Gomà i altre als Col·legis Nous il·luminaven el carrer. A les cases particulars, hi havia la instal·lació elèctrica de 120 volts i les bombetes eren de poca potència. En 1901 s'inaugura l'enllumenat públic amb només 6 fanals, i en 1918 s'inaugura el pont sobre el riu Besòs.

Els edificis més antics i emblemàtics del poble són (eren) l'Ateneu (enderrocat en 1955), el Tabaran (1919), l'església de Sant Vicenç i la de Sta. Maria de Gallecs, l'Ajuntament, La Marineta i l'escorxador (1910).

Hi havia dos boscos a Mollet: el de Gallecs i el de Can Pantiquet, on es feien molts aplecs de sardanes.

Hi havia llavors cafeteries i cerveseries on només anaven els homes. Al carrer Lluís Duran, hi havia La Cerveseria, on es feia també strip-tease. També hi havia un prostíbul anomenat el Llum Vermell als afores de Mollet, al costat del Calderí. A l'Ateneu també hi havia cafè bar. A la part interior hi havia billars i un parell d'habitacions on es feien apostes fortes jugant a les cartes.

Hi havia pocs restaurants a Mollet, encara que suficients per proveir la demanda de clients. Aquests eren La Marineta, La Granja Pou i Cal Marfà.

A partir de 1916, es distingien a Mollet carrers de tres ordres: al primer (on es concentrava l'activitat comercial i de serveis, a més a més de fàbriques com el Vapor, el Cotó o can Mulà) hi pertanyien la carretera de Ribes i els carrers Barcelona i Estació. Al segon, els carrers Gaietà Ventalló, Indústria, Pere Ramon, plaça Mercadal, La Pau i Sant Vicenç, i tota la resta serien de tercer ordre.

Els carrers i les places més antics eren els que envoltaven la plaça de l'Ajuntament i la plaça de l'Església. Hi havia els carrers dels Fems (Portugal), la Ganiveta (la Plana), el Sol, Martí l'Humà, Àngel Guimerà, Berenguer III, Barcelona, Jaume I, St. Llorenç, del Carme, la plaça de la Vila, plaça de l'Església, plaça de les Pruneres, la Riera Seca i el barri de La Casilla.

Cati Vilardell recorda del seu carrer: *«Allà on vivia era el carrer de la Ganiveta, era molt emblemàtic, cada diumenge venien pintors a peu de carretera per pintar aquell carrer, fins i tot hi havia vingut el pintor Abelló».*

A Mollet, com a totes les poblacions del voltant, les cases, i sobre tot, els seus habitants, es coneixien per motius. Aquí posem un exemple dels que ens han mencionat:

cal Pinyonaire, can Magarola, can Mollet, cal Roca, cal Tanbonic, cal Dragó, ca la Marcel·lina, Torre de cal Viu, la Torre Blanca, can Borrell, can Bessora, can Torres, ca la Rota, can Peixerot, can Pacià, can Rajoler, can Pelat, can Vila, cal Ros, ca la Barcala, ca la Rosenda, can Comadran, can Jornet, can Vilarosal, can Lledó, cals Homs, ca la Geperudeta, cal Mataporcs, cal Cetrill, ca la Reinano, ca l'Enciamet, cal Mai Fumem, cal Dibuixant, cal Civil, cal Flaquer, ca l'Ignacieta, can Pujol, can Filosa, cal Magret, cal Xafacarro, cal Mitjafiga, cal Sort, cal Campaner, cal Patata, cal Sereno, cal Taranyena, ca la Panxamorena, cal Vermell, cal Quatrodes, cal Cagapasteres, ca la Canassa, cal Cagacarrils, ca l'Àgnet, cal Pipa, cal Miquel de les cabres, cal Cabré, cal Rosa, la Casa Nova, ca la Vermelleta, cal Panxut, cal Peregil, cal Pau de les Onzes, cal Serrador, cal Rei, cal Mises, cal Ramon de Caldes, cal Bernat.

El poble va començar a créixer a partir dels anys 60 a la Rambla. Les dones grans comenten que sempre ha estat molt ben comunicat, perquè tenia dues línies fèrries i una línia d'autobusos de Mollet a Barcelona des de 1939. Conxita Manils ens comentava: *«Quan va començar a créixer Mollet i es va començar a fer els habitatges, va ser quan van obligar a treure les fàbriques de Barcelona».*

Les dones recorden que no van haver-hi serveis sanitaris, ni hospital, ni ambulatori fins que es va inaugurar la Societat de Socors Mutus de Mollet, situat al carrer de Sant Llorenç. Abans, els serveis mèdics estaven en mans de tres metges: Dr. Vilaseca, Dr. Tiffon i Dr. Puigercós.

En 1920, Mollet va tenir la seva primera impremta, encara que l'Ajuntament ja editava la revista El bon molletà, i surt el primer nombre d'El Pueblo, setmanari de Mollet i la comarca en 1911. Mollet no tindrà emissora municipal fins al 1981 en què comença a emetre Ràdio Mollet del Vallès.

Les dones i les festes

Moltes d'aquestes festes estaven protagonitzades per dones.

Aquestes són les festes que les dones grans esmenten:

- **El Corpus:** Al mes de juny (dijous). Es comença a fer acabada la guerra. Sortia la sagrada forma (la treia el capellà), es posaven altars amb imatges religioses a tot Mollet, els guarnien tots amb flors, tovalles o llençols de fil. Llavors, els capellans, que anaven sota pal·li, s'aturaven a cada altar i el beneïen. Es voltava per tot Mollet. Les nenes que havien fet la comunió es tornaven a posar el vestit, aquell dia, que era blanc i llarg. Els nois duïen vestit de jaqueta i un ciri a la mà. Anaven llençant caramels. Era una processó important, que es va deixar de fer al voltant dels anys 80.

- **Processó per fer ploure:** Treien un sant de l'església de Sant Vicenç, i en processó anaven a demanar pluja als sants fins a l'església de Gallecs. Després, es deixava el sant a l'altar i es feia missa. Rosa Font deïa: «Una vegada es veu que mentre que feien la processó es va posar a ploure molt».

- **Les filles de maig o filles de Maria** (processó fins a l'església): Es feia al mes de maig. Tres noies duïen un estendard: una, l'estendard i les altres dues, els cordills. Havien de ser noies

solteres. Feien un recorregut pel poble. Anaven al davant de tot i la resta de noies anaven al darrere molt mudades, amb mantellina i ciri. Encara que podien anar del color que volien, normalment anaven blanques o blau cel. Al mes de maig, les nenes que anaven a les monges, sortien de processó pels carrers amb l'uniforme blau marí i el coll de plàstic blanc, amb una mantellina blanca i un ciri a la mà. Maig era el mes de Maria, per això es deïa la processó de les filles de Maria.

- **Sant Antoni dels burros:** Dia 17 de gener. Patró dels pagesos. Duïen cavalls i carros guarnits amb flors. Feien ball de tarda i ball de nit. Obrien el ball els tres nois que havien participat en els tres tombs, que eren els qui duïen els cavalls guarnits amb més gràcia. Duïen una bandera pels carrers. Els balladors convidaven les noies a veure gasosa o bé un suau, que era gasosa amb cafè, i valia 20-30 cèntims. Es feia el ball del tortell, en què els nois pagaven els tortells de Sant Antoni i convidaven les noies.

- **Festa de la verema:** El dia que es recollia el raïm de les vinyes, es ficava a una galleda gran i es trepitjava. Mig veïnat del poble anava a ajudar a trepitjar el raïm. Després es feia una festa amb dinar per a tots els qui havien ajudat.

- Al gener també se celebrava el dia de **Sant Vicenç** (patró de Mollet), i el 27 de gener, dia en què van entrar les tropes feixistes a Mollet (després de la guerra). Era festiu, a les fàbriques no es treballava. Es feia festa i missa.

Acabada la guerra, es va celebrar la festa del pedal (de ciclistes), i l'elecció de la pubilla de Mollet, que es va començar a fer quan van inaugurar el tennis Calderí. També va començar a fer-se la festa dels avis en 1953. La Caixa obria una llibreta als avis amb 250 pta. Dues fadrines anaven a buscar els avis, els acompanyaven, una de cada braç, a missa i a la plaça els donaven un aperitiu i feien festa.

- **Setmana Santa:** Durant la Setmana Santa tot estava tancat, no es feia ball, ni cinema, no obrien els bars i hi havia una quaresma llarga que durava 7 setmanes, fins a Sant Josep, dia en què es feia ball, i després es tornava a tancar tot fins acabar. Es feia cinema però era també de la història sagrada. Aprofitaven la quaresma per fer excursions i anar a fer berenars a les fonts de Gallecs i Sant Fost. No es podia escombrar ni picar matalassos, perquè sortien formigues i no es podia fer mal a les criatures de Déu. El Divendres Sant es feia la processó del Via Crucis, que voltava pel carrer. La gent s'havia d'encomanar a Déu després d'esmorzar, de dinar i de sopar. El dissabte de Jesucrist ressuscitava, tothom feia neteja. El Diumenge de rams: la gent anava a missa amb una branca de llorer o d'olivera perquè el mossèn els beneïa i també passejava carros amb cavalls guarnits. Per

Pasqua, els escolans anaven per les cases i les beneïen. Es feien processons pels carrers. A la ràdio només tocaven música sacra, no hi havia res més.

- **Nit de castanyada:** Els pagesos feien moniatos i castanyes torrades per a la gent del poble.

- **Dia de la sardina:** Per quaresma se celebrava l'enterrament de la sardina; la disfressaven, la penjaven a una canya i l'enterraven al bosc de Gallecs.

- **Carnaval:** Es feien els vestits de carnaval a mà. Feien concurs de disfresses al Tabaran. El primer premi consistia en obsequis com ara un joc de porcellana japonesa o una safata. Després de la guerra encara es va mantenir la festa de carnaval, però llavors no es podia dur màscara. Per carnaval feien el ball del barraló, que consistia que els homes ballessin disfressats de dones. Feien un concurs i concedien el primer, segon i tercer premi. Hi havia ball de disfresses a la tarda per a la canalla i a la nit per als adults.

- **Festa Major:** Era diumenge, dilluns i dimarts. Sempre començava el diumenge després de la Mare de Déu d'Agost al migdia. El primer dia feien una traca (petards) i l'últim dia, a l'esplanada de cal Dragó, feien els focs artificials. El dimarts al vespre, abans del ball, diverses bandes musicals feien un concert.

Era costum matar bestiar: gallina, conill, gall dindi, oca... i fer un dinar especial. També era costum estrenar vestit nou, o bé sabates i roba interior. Rufina Maixenchs ens diu en aquesta ocasió: «*Ens fèiem un vestit i a l'any següent el desfèiem i en fèiem un altre nou, perquè no hi havia cèntims*». Hi havia un envelat on es feia balls i sardanes, situat on és ara l'actual parada de taxis. A la feina també tenien festa. Durant la guerra no va haver-hi festes.

Altres activitats que s'organitzaven al voltant de la Festa Major eren concerts al cafè de l'Ateneu i al Tabaran, i l'acollida de circs ambulants al poble.

- **Nadal:** Era costum matar bestiar per fer un dinar especial de carn (escudella i rostit de carn) i estrenar vestits nous.

- **Missa del gall:** Se celebra la nit del 24 de desembre i era habitual assistir-hi.

- **Dia de la Mare de Déu de la Mercè:** Aquest dia deixaven visitar a la canalla als familiars que tenien a la presó, (per exemple, presos polítics durant la guerra).

- **La nit de Reis:** La cavalcada de Reis es va començar a fer a la fi dels anys 40. A les primeres, alguns pagesos desfilaven pels carrers de Mollet amb els seus carros i cavalls vestits de reis, seguits de la canalla. Els pares anaven a l'Acadèmia Viñas i deixaven allà els regals dels seus fills amb una tarjeta i l'adreça, perquè després de la cavalcada, anessin casa per casa donant els regals als nens i nenes. Quan la mainada arribava a casa, preparava un plat amb llet, blat de moro i garrofa per als cavalls, i esperava, emocionada, que arribessin els reis.

Les dones i el temps d'esbarjo

Les dones i el ball

El ball era un lloc de relacions socials, moltes parelles es coneixien allà. A les escales d'entrada, els nois s'hi esperaven per demanar a ballar a les noies que reservaven un ball diferent a cada noi. Si es ballava més d'un ball amb un mateix ballador, significava que començava alguna cosa entre tots dos, i si es ballaven tots, es considerava que ja eren promesos. El ball es componia de 4 balls: els primers, els segons, els tercers i els quarts. Cada ball eren 4 cançons. Es feia ball de matí, de tarda i de nit. Josefina Linares parla del comportament de les noies al ball: «Si alguna noia es deixava arrambar, ja li deien que era una escalfabraguetes. Si es ballaven dos o més balls seguits, ja es deia que aquell ja l'acompanyava, i quan estaven promesos ja es podien agafar del braç».

Les noies anaven a ballar sempre amb les mares o alguna persona gran que les acompanyava i les vigilava des del galliner on es quedaven xerrant i fent punt. Com explica la Dolors Mayoles en

clau d'humor: «Anàvem al Tabaran, que estava tot il·luminat, hi havia uns llums grossos, i a dalt de tot hi havia la barana des d'on ens vigilaven, allò era la censura, no podíem fer res».

Cada diumenge hi havia ball al Tabaran i a l'Ateneu. Primer feien la sessió de cinema (16.00 h) i després el ball, que començava a les set fins a dos quarts de deu o les deu aproximadament. Rosa Font deia: «Més tard de les deu ja no podies anar a casa, no, uí!, la gent et mirava malament».

L'entrada lliure al ball només era per a les noies, els nois havien de pagar. Només podien ballar els adults, els nens petits no. Mercè Ninou explicava: «Fins als 18 anys no vaig començar a anar a ballar».

Anys més tard, el jovent sortia del Tabaran i anava al carrer de Jaume I, on feien ball amb gramola fins a dos quarts d'onze.

A l'Ateneu i al Tabaran venien orquestres diferents: els Verds de

Mataró, la Selecció de Granollers, els Catxendes, els Bizarros.
Tocaven pasdoble, vals...

Al ball, quan l'orquestra deia: "Ara ball de rams", els joves compraven un ram de flors artificials i el donaven a la noia que volien que ballés amb ells. Els matrimonis no ballaven normalment, tret del ball de casats, que també anunciava l'orquestra. Aquest ball no el ballaven els solters. També hi havia un ball anomenat ball robat. En aquest ball, un noi podia demanar a ballar a una noia que ja estava ballant amb un altre, dient: "Em permets?", i el primer ballador estava obligat a cedir la noia. Aquest ball també l'anunciava l'orquestra.

Les dones i les sardanes

Teresa Gil ens parlava de les sardanes: *«Anàvem a la Rambla a veure ballar sardanes que les feien a la plaça Catalunya els diumenges».*

Les sardanes començaven entre les 12.00 i 12.30 hores. Tocaven 6 sardanes: La Santa Espina, Ginesta, Girona Aimada, Saltiga de Càrdena... El ball de les sardanes també tenia les seves normes o els seus senyals de relació entre el jovent, com explica la Pilar Martín: *«Es podia trencar la sardana per anar a ballar, ara, no podies trencar-la per la dreta del jove, perquè si t'ho negava no li podies dir res, i per no deixar-te-la trencar per la dreta agafava més fort la mà de la noia que tenia al costat dret».*

També anaven a aplecs de sardanes a altres pobles: aplec de Sant Valerià, aplec de Santa Quitèria, aplec del Remei... Normalment hi anaven a peu, però els qui tenien carros, feien una carretada de gent (un grup de gent que anava al mateix carro). Les noies duïen vestits de seda, i aquests aplecs normalment es feien a l'hivern, així que moltes vegades passaven fred, fins que començaven a ballar. Les colles assajaven al Coro, on actualment hi ha la botiga de mobles Monserdà. Els vestits de ball se'ls feien moltes noies a ma, perquè no tenien màquines de cosir.

Les dones, el cinema i el teatre

Es feia cinema al Tabaran i a l'Ateneu. El 1946, s'inaugura el Cinema Avenida i en 1948 s'inaugura un cinema sonor al Centre Parroquial. Totes les tardes feien cinema per a la canalla a la rectoria, que eren històries del Jaimito, el Charlot, el Pamplines... Les pel·lícules dels adults no incloïen relacions sexuals, ni tan sols petons, ja que abans que passessin una pel·lícula, passava per la censura. Maria Pi comentava referent a això: *«Jo em recordo que anàvem i, quan veies que es feien el petó, deies: "ja s'acabat, ja està", ja venia el final».* Rosa Font, fent referència a la censura deia: *«Quan te les passaven, hi havia la meitat de les pel·lícules».*

A vegades es feien funcions de teatre organitzades per la mateixa empresa. Al centre catòlic, el grup d'aficionats de Mollet feien

obres de teatre. Per la Festa Major es feia sarsuela. De tant en tant, venien companyies ambulants de titelles, que duïen una mona petita, i també algun que altre poeta que cantava els seus poemes.

Entre la fi dels anys 40 i al principi dels 50, s'inauguren dues pistes de ball més: la Pista Rosaleda (1947) i la Pista Trévol (1952).

La ràdio també era un mitjà d'entreteniment. Sovint, les noies i nois es posaven al voltant de la ràdio a escoltar les novel·les. Això permetia imaginar els personatges, la cara del galant i l'enamorada, la seva aparença..., podien imaginar la història que escoltaven.

Les excursions i el passeig

Era habitual que el jovent anés a passejar pel carrer Berenguer III (abans carrer de l'Estació), a la Granja Pou a jugar a futbolins i al local del carrer La Pau.

Una de les aficions més compartides en el temps lliure pel jovent eren les excursions: Anaven caminant o en bicicleta a la mina

de can Magre, Sant Miquel del Fai, Gallecs, Sant Fost, Caldes de Montbui, Montcada, el Tibidabo o bé a banyar-se al riu Besòs o a la platja. Anaven caminant des de Mollet a Sant Adrià, Mongat o Barcelona, aturant-se a fer berenades on hi havia fonts d'aigua. Anaven en colles i carregats de coses. Les senyores duïen vestits de bany llarg que ho tapaven tot, o bé es banyaven amb roba interior i combinació. Hi havia cordes a la platja per a la gent que no sabia nedar. Tornaven a peu, però algunes vegades, segons com anava, agafaven un tren fins a Barcelona i de Barcelona a Mollet. Altres vegades anaven fins a Sant Andreu en tren i a Sant Andreu agafaven un autobús que passava per un lloc que es coneixia com "les cases barates", cases que tenien l'ajut del govern. El tren valia 50 cèntims. Per menjar duïen entrepans i a la platja compraven gelats que valien una pesseta. L'excursió a la platja era molt freqüent al poble. Les dones no preniën gaire el sol, perquè en aquella època no estava de moda posar-se morena, ans al contrari: les noies de pell blanca semblaven més distingides, més refinades.

El Primer de Maig, era una data en què la majoria de la gent del poble marxava d'excursió. «El poble quedava buit, fins i tot els trens paraven», deia Maria Pi.

Les dones i la seva vida quotidiana

El treball domèstic

El treball de la mestressa de casa era una feina molt dura, de la que no es tenia horaris ni vacances. Abans, però, encara era més pesat que ara, ja que no disposaven d'electrodomèstics, els productes no estaven ja elaborats, ni la carn preparada per guisar... La mestressa de casa havia de matar el bestiar i preparar-lo per després cuinar-lo, preparar els productes de neteja per després rentar, desplaçar-se carregada amb galledes i roba bruta fins als safareigs per rentar la roba, a l'hivern, fins i tot, trencar el gel per poder esbandir la roba, agenollar-se per fregar el terra, anar a comprar des d'allà on vivia i tornar carregada, tenir cura dels fills, marit i pares o sogres i, a més a més, treballar al camp o a la fàbrica. També es feia càrrec del bestiar. Quan les gallines havien covat, les deixava un dia i després els untava el bec amb vi i sucre, perquè tornessin a covar. Es feia sobretot amb les lloques.

Les noies, des de ben petites, havien d'aprendre i de fer les coses de la llar. Algunes feien de mare dels seus germans. També havien d'anar a buscar herba per al bestiar i portar els sacs omplerts carregats a l'esquena, o buscar llenya per a la llar de foc al bosc de Gallecs amb un carretó. Moltes nenes tenien l'obligació de sortir de classe i anar a fer el dinar. Maria Amate ens explicava: *«Moltes vegades m'entretenia pel carrer i no acabava de bullir mai el foc, i després quedava cru. Deixava els cigrons en remull i anava passant pel torrent, i llavors me'n recordava: "me'n caic... el que hi ha al foc!", i després m'ho havia de menjar».*

Per fer el pa, duïen el blat a les farineres per moldre'l i amb la farina que els donaven cuinaven el pa a casa. Es feia amb una mica de llevat i aigua. S'anava fent una massa compacta amb aquests ingredients, i es posava al fogó amb carbó per coure.

A les cases, a les golfes, penjaven el raïm d'unes canyes i un cordill. Això es menjava per postres.

A les cases vivien 2-3 generacions, i la cura dels components de la família estava a càrrec de les dones.

El bestiar (conills, pollastres, oques, ànecs, porcs) es matava a casa. S'aprofitava fins i tot la sang. El bestiar petit (conills, pollastres...) es matava per menjar de seguida. El porc es matava a casa o bé es duïa a l'escorxador, que estava situat on és l'actual Escola Universitària de Medi Ambient. Un cop mort es ficava a trossos en uns gerros de vidre o ceràmica amb el mateix greix i es guardava tot l'hivern. Els pernils se salaven. Era costum donar presents als veïns quan es matava el porc (una llonganissa, un xoriço...), si havien estat presents a la matança o bé si havien ajudat a alimentar l'animal amb sobres d'aliments. També

es donaven presents a l'escorxador. Era per festes quan sovint es mataven els pollastres, conills, oques i ànecs. Com que no tenien neveres a casa, solien anar a les botigues de confiança i demanar-los que els guardessin la carn a la cambra.

Cuinaven a la llar de foc, en fogons, i temps més endavant, amb la cuina econòmica. La cansalada i les torrades es feien a la llar de foc, i s'aprofitava el suc de la cansalada per menjar directament o preparar brou. Tot el menjar era fregit o fet a l'olla. Per guardar els aliments, si no es menjaven al mateix dia, es posaven dins una coixinera i es posava dins el pou. Les dones havien de tenir cura de la dieta de la família i d'elles mateixes. La majoria s'alimentava de les coses del seu cultiu i del bestiar que tenien, per norma general, moltes verdures i llegums i poca carn. Per esmorzar i berenar menjaven una presa de xocolata i un panet, galetes, llet condensada amb una mica de cafè, pa i farinetes, i per dinar i sopar, patates, brou, arròs, vedella, cansalada, escudella, llegums (mongetes, cigrons, llenties...) botifarra negra, macarrons, mandonguilles, pa, farinetes, ou ferrat, tomàquets, albergínies, pebrots, col, ceba, porc, greix de porc i peix.

Per fregar a terra, s'utilitzava salfumant, ja que la majoria de les cases tenien pedra rústica a terra i no mosaic. S'havia de fregar de genolls, ja que no hi havia pal de fregar, per això s'hi posaven un coixí. Les cases que tenien mosaic, es fregaven amb aigua neta. Per fregar els plats, s'utilitzava sosa càustica i terra d'escudelles.

Conxita Manils exclamava: *«Els dos invents d'aquest segle van ser el "motxo" i la rentadora!, això va treure molta feina dura a les dones».*

A les cases no hi havia vàters, sinó comunes; un pou mort que estava comunicat amb una fossa, de tal manera que les defecacions feien d'adob de la terra. Estaven fetes d'obra. Les dutxes també eren al carrer. Cati Vilardell ho explicava així: *«Nosaltres érem pagesos, i teníem una dutxa, on hi ha les vaques, amb una galleda plena d'aigua, i després amb una cadena estiràvem».* Com que a l'hivern feia molt fred, es rentaven el cos tros a tros.

Es dutxaven un cop per setmana, normalment els dissabtes per anar a missa o al ball l'endemà. Quan tenien el període, però, no es rentaven ni es banyaven, perquè creïen que hi havia malalties relacionades amb la regla. Els cabells es rentaven amb sabó i se suavitzaven amb vinagre (també utilitzat per suavitzar la roba), llimona o camamilla.

Entre aquestes feines, la que més temps portava era rentar la roba, amb un sabó artesanal que feien les dones amb oli utilitzat i sosa càustica. Algunes rentaven al safareig de casa i altres anaven als safareigs públics com el de can Lledó i el de la Riera

Seca. Les dones, amb les seves filles, anaven de bon matí a rentar amb dos cubells de ferro plens de roba: un, amb la roba estovant i l'altre, buit. La roba es rentava amb aigua i sabó. Primer, es posava a estovar amb aigua i trossets de sabó que en deien escames. Per blanquejar-la es ficava un drap amb cendra neta, sense carbó, a l'aigua calenta i es posava la roba dintre. Destapaven llavors un forat que tenia el cubell per deixar sortir l'aigua. Tornaven a posar el tap i tornaven a posar aigua neta. Així unes quantes vegades. Es rentava de tant en tant, perquè era una feina que ocupava 2-3 dies. La majoria de la tela era de fil i cotó. Els llençols els rentaven una vegada al mes aproximadament, esforçant-se en la part del cap i els peus. Cada dia es canviaven la roba del damunt, però la de sota, un cop a la setmana.

Al safareig de can Lledó hi anava molta gent, i allà es feia tertúlia, crítiques... Algunes persones en deien la xafarderia. Quan es donava una situació en què molta gent parlava a la vegada, era freqüent dir: "Això sembla el safareig de can Lledó". Paquita Marquina ens descrivia la seva impressió de petita: «*El safareig de can Lledó a mi m'agradava perquè allà semblava una festa major*».

El safareig de la riera Seca, també conegut com el Pou de l'Aigua Viva, era un rec que també s'aprofitava per donar beure al bestiar i per regar els camps. Per això a vegades els pagesos tallaven l'aigua del rec amb una taula de fusta.

Els safareigs privats, és a dir, els de les cases de pagès, els omplien amb aigua del pou. Maria Roca Alemany explicava així el seu treball: «*Abans de rentar, la meva germana i jo havíem d'omplir el safareig amb galledes d'aigua treta, galleda per galleda, del pou*».

Per planxar la roba, utilitzaven unes planxes no elèctriques, que les escalfaven posant-les a sobre del carbó de la llar de foc, després les rentaven amb un drap una mica i les passaven per sobre de la roba.

Tenien aigua potable en aixetes o pous. També hi havia fonts per tot el poble.

El reciclatge d'escombraries

Tenien un sistema de reciclatge mantenible pel fet que la majoria d'escombraries eren orgàniques. Totes les cases tenien un femer que era l'adob per a la terra dels animals, i llençaven allà les escombraries orgàniques que no eren vidres o bé es cremaven a la llar de foc. No va haver-hi servei d'escombraries fins aproximadament l'any 54. Anaven a comprar els productes amb un envàs de casa: el lleixiu, el iogurt, etc. Catí Vilardell deia:

«Imagina't que per exemple se't trencava un porró, el portàvem a la rodera, que era per on passaven els carros, es trencava a trossets petitons i quan passava el carro el feia petitiit».

La cura de la família

Les dones, a casa seva, exercien de doctores, infermeres, psicòlogues... la cura de la família ha sigut un treball més a la vida de les dones. Per curar molts dels mals que patien elles mateixes o les persones del seu entorn, les dones utilitzaven remeis casolans, un saber popular que es transmetia de mares a filles o a través de les veïnes. Aquests coneixements no es transmetien als nois, perquè es considerava que no era responsabilitat dels homes, el feien d'amagat. Maria Creus deia referent a això: «*No podien ni anar a buscar la llet, perquè els deien "marica"*».

S'utilitzaven moltes herbes per fer remeis:

Per al **mal de panxa** usaven marialluïsa, camamilla, menta, farigola, romaní, una fulla de col escalivada amb greix de porc posada sobre la panxa o purgues amb oli de resina. Quan purgaven a les nenes, no anaven a l'escola perquè havien d'anar dues o tres vegades al lavabo. Moltes d'aquestes herbes les anaven a buscar a la muntanya, encara que molta gent les tenia plantades a l'hort de casa seva. La camamilla la deixaven eixugar i després la tallaven en trossos petits que posaven a una bossa de roba o paper. Les infusions d'aquesta herba eren també un remei molt eficaç per a les **infeccions oculars** si s'aplicaven amb una gassa als ulls.

Feien servir oli, llimona i sucre per beure per a la **tos**. Per al **mal de coll**, es feien servir diversos remeis: cataplasmes de farina, torrades amb vinagre posades al coll amb un mocador durant la nit, cataplasmes d'ortigues amb mostassa entremig de dues gasses posades al coll o, fins i tot, un mitjó suat.

Per a **problemes bronquials**, penjaven del coll una canya amb una sargantana dintre.

Per al **mal d'esquena**, es feien ventoses. Posaven una moneda de 10 cèntims a l'esquena. A sobre posaven un misto de cera dret, llavors posaven un got a sobre per fer de ventosa, perquè quedava el buit.

Usaven draps d'aigua freda al front i als canells per rebaixar la **febre**.

Per a les **ferides**, usaven unguent de la serp i tintura de jode, o bé un altre remei que consistia en la llepada d'un gos. Paquita

Grau ho explicava així: «Era petitona jo, i vaig caure, em vaig fer una pelada grossa, i al cap d'un parell de dies em va sortir com una butllofa grossa plena de pus (...) La meva tia em va fer seure i va fer acostar el gosset (...) fins que el gos em va llepar una mica i se'm va curar».

Per curar les **cremades**, feien un **oli de neu**, que era una crema feta amb oli i neu que es posava de manera tòpica a sobre de les cremades.

Per evitar les **irritacions** que provocaven els bolquers de roba, al culet dels nens petits, posaven als nens vaselina o pólvores de talc.

Si tenien **problemes de pell** (acne) feien servir mig tomàquet que posaven a sobre o una crema que anomenaven Bella Dona, que a més servia per a les ferides. També, per als **voltadits**, hi havia dos remeis coneguts: un era posar a sobre unguent de la serp, i un altre, posar i treure el dit tres vegades seguides en oli bullent, però molt ràpid.

Les curanderes

Hi havia a Mollet unes dones anomenades curanderes que, segons deien, podien curar amb les seves mans moltes malalties. Es coneixia l'Elvira, la Mònica, la Ganassa. Per curar feien servir pregàries, estampes de sants, figures sagrades... és a dir, usaven rituals envoltats d'una mena de màgia espiritual, sempre relacionada amb els sants.

Els nens i nenes petits que passaven un estat d'ànim depressiu i tenien poques ganes de menjar, els duïen a les curanderes amb la sospita d'estar **enaiguats**. Per diagnosticar aquesta malaltia, feien ajuntar les mans dels nens, per veure si tenien una mà més llarga que l'altra, i tiraven oli en un plat o en un got d'aigua, i si es desfeia el nen o nena estava enaiguat. Les curanderes deien que tirant 9 pedres petites al riu cantant un parenostre, l'enaiguament marxava. També curaven d'**espatllat**, que era una contracció muscular per haver agafat massa pes. Per curar l'espatllament, feien penjar el malalt de la porta. Una altra teràpia, era llençar papers al riu, perquè mentres el riu s'enduïa el paper, també anava la malaltia.

Després de la guerra hi havia moltes dones que deien que eren curanderes, i la gent hi anava perquè volia parlar amb els fills, germans o pares morts... eren una mena d'espiritistes.

Els dimarts venia un drapaire que deia que trencava les angines des del canell i, a més a més, venia productes amb propietats curatives. També trencaven les galteres fent una batzegada amb un mocador llarg al voltant del coll.

M.ª ASUNCION SANTILLANA
PROFESORA EN PARTOS
Practicante y enfermera, ex-interna de la Casa Salud de Valledilla (Santander)

Se complace en saludar al público de Mollet y Comarca, ofreciéndoles sus servicios profesionales.

HORAS DE CONSULTA
Mañana: de 12 a 1
Tarde: de 6 a 7

Avenida Calderá, 32
MOLLET DEL VALLES

El naixement dels fills i filles

Els parts els assistien les denominades llevadores, la majoria amb títol i altres sense. Moltes d'elles treballaven en equip amb els doctors, sobretot si el part es complicava. Usaven tisores i aigua bullent. Ajudant la llevadora, normalment s'hi quedava la mare de la dona, l'àvia, una veïna, la sogra... Tot dones. A Mollet es coneixien les següents llevadores: la Sra. Pepeta, la Sra. Felisa Díaz Lázaro, la Sra. Maria Cariteu Palau (la Sitrola) i la Sra. Antònia Aguilar Vilaró. Els parts es feien a les mateixes cases. No es feien cesàries. La mateixa llevadora anava cada dia a curar la mare amb una espècie de mercromina. El seguiment de la salut de la mare i del fill era responsabilitat de la llevadora que havia assistit el part. Les llevadores es feien càrrec del bateig de les criatures que havien ajudat a néixer. Eren elles, i no les mares, les que duïen els nens i nenes a batejar, mentrestant la mare era a casa fins que el seu fill o filla estigués batejat.

Conxita Coll ens explicava com la seva mare, llevadora també, li va ensenyar algunes de les seves feines: «Com que la meua mare tenia molta feina, jo l'ajudava; amb 15 anys ja em va ensenyar a mi a vestir les criatures i portar-les a batejar, que llavors als 8 o 15 dies de néixer la llevadora havia de portar la criatura, la mare no».

Quan una dona no podia donar el pit al fill, buscava una substituta anomenada dida, això les famílies amb diners, però si no podia pagar una dida, li feia biberons de llet de vaca rebaixada amb aigua d'arròs.

Les criatures, quan les treïen de casa amb dies, les envoltaven bé amb cotó fluix, perquè es pensava que, si no es feia així, podien sortir geperuts.

Les dones recorden que, de la mateixa manera que hi havia llevadores que assistien els parts, se sentia a dir que existien dones que ajudaven a provocar avortaments de fills no desitjats. Es deia que algunes d'aquestes dones eren també llevadores.

Les dones, els costums i les normes socials

Els costums i les normes socials dels ciutadans i ciutadanes de Mollet procedeixen, sens dubte, de la cultura rural i religiosa del poble. Moltes de les normes socials provenen de la moral de la religió cristiana, i molts dels costums de ritus, mites i creences de la gent del camp.

A Mollet hi ha dos centres de culte catòlic: l'església de Sant Vicenç, al centre de la població, i l'església de Santa Maria de Gallecs, datada del segle XII. Abans de la guerra, era costum anar a l'església tots els diumenges, i durant les festes religioses i processons com els 7 diumenges de Sant Josep, el mes de Maria, el mes del Sagrat Cor... No hi havia una obligació legal o estatal d'anar a missa, però sí social i moral, és a dir, costums i les normes de la mateixa societat ho imposaven. Anar a missa tenia també avantatges: donaven estampes del cel, passis per anar al cinema i era un punt de trobada dels ciutadans. Si anaven a l'església, els donaven una assistència per poder anar al cinema a la rectoria.

La missa es feia cada dia a les 7.00 h del matí. Això comportava dificultats per als ciutadans, sobre tot a l'hivern, que glaçava molt i per necessitat duïen poca roba i sabates de goma o espadenyes. Hi havia una altra missa a les 9.00 h del matí. La llengua vehicular de les misses era el llatí, per tant, molta gent del poble no entenia gaire cosa del que el mossèn deia. A més a més, el mossèn es posava d'esquena a la gent, cosa que encara dificultava més el seu enteniment.

Havien d'anar-hi molt ben vestits i pentinats, raó per la qual molta gent es posava la roba més nova els diumenges. Les dones duïen màniga llarga i mantellina per entrar a l'església.

L'església de Sant Vicenç va ser saquejada i enderrocada durant la guerra pel Comitè de Milícies Antifeixistes, que agrupava tots els partits i sindicats del Front d'Esquerres que tenien una política anticlerical. Anna Manils i Joana Rutllan van ser testimonis d'aquest fet, i ho descrivien així: *«Vaig veure un home que va treure els sants de l'església, i amb un pal els picava i deia: "No ressuscites?, ressuscita ara"»*. *«Vaig veure com cremaven l'església. Vaig anar-hi amb el meu avi i vaig veure com un home va treure la Mare de Déu i va sortir ballant amb ella i li va trencar un braç»*. De la mateixa manera, van fer fora les monges del seu convent i s'instal·laren a l'edifici. Llavors, els ciutadans catòlics feien missa de manera clandestina al local del centre parroquial també anomenat la rectoria i al pati de l'Acadèmia Viñas, el que és ara la sala Fiveller, i també s'hi feien comunions. Es va habilitar aquest espai, el de la rectoria, com a parròquia mentre es reconstruïa l'església després de la guerra. La rectoria era un edifici situat al mateix lloc on anys després van posar la Plaça del Mercat Municipal, i era la casa dels capellans. Tenien un pati on els milicians feien formació militar.

Al voltant de l'església van fer trinxeres durant la guerra, justament on hi havia un cementiri antic, raó per la qual van sortir molts esquelets, i temps després, quan plovia i es remenava la terra, tornaven a sortir-hi ossos fins que es va asfaltar. En aquest mateix lloc s'ha inaugurat recentment la remodelació del jardí de la Mare de Déu.

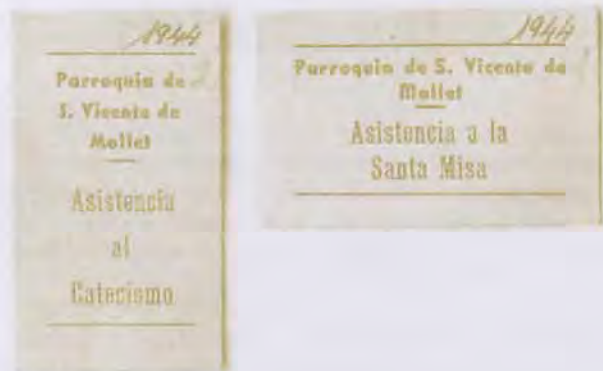
Després de la guerra, la societat es va tornar més clerical; tret imposat una mica pel tipus de govern que hi havia. El mossèn, als seus sermons, transmetia un seguit de valors moralistes, sobretot en el sentit que s'havia de reprimir molts impulsos, sentiments, pensaments, etc., per no viure en pecat. Les dones de l'estudi ho defineixen dient *«Tot era pecat, només sorties de l'església i semblava que ja estaves pecant»*. El mossèn era la màxima autoritat al poble, a vegades, fins i tot manava més que una autoritat civil, és a dir, més que l'alcalde. Tot i això, poder civil i eclesiàstic estaven molt units. Quan els veïns del poble veïen el mossèn pel carrer, feien el que s'anomenava "l'amistat", és a dir, feien un petó al mossèn a la mà. Si volien alguna autorització per a qualsevol cosa o necessitaven un favor, anaven a parlar amb el mossèn, encara que aquest no sempre concedia els favors que els ciutadans i ciutadanes li demanaven. Paquita Marquina, que va tenir el seu pare a la Modelo perquè era republicà, parlava sobre això: *«Una vegada li van dir a la meua mare: si vas a veure al mossèn, et farà un paper i no hauràs de fer tanta cua a la Modelo, perquè era com de bona conducta, i entraràs (...). Li va demanar per anar-hi dissabte, perquè tota la setmana treballava i el diumenge també, i el mossèn li va dir que no»*.

L'estiu del 1939 es posa la primera pedra del nou centre parroquial. Es va demanar ajut als ciutadans i ciutadanes per a la seva reconstrucció, i també per cobrir el torrent del Caganell que es considerava insalubre. Les aportacions voluntàries foren del 80 % per a l'església, i del 31% per al torrent del Caganell. L'any 1945 s'inaugura el nou centre parroquial.

Han existit sempre els rituals catòlics, sobretot després de la guerra. Les processons per redimir els pecats o complir promeses fetes als sants i les marededéus, caminant descalços o flagel·lant-se, n'eren un.

Les processons es feien voltant pel poble. Les nenes que ja havien fet la comunió es tornaven a posar el vestit per anar-hi. Les dones adultes duïen mantellina i espelmes o ciris a les mans. Es feien processons per la Setmana Santa, sobretot, però també en dades assenyalades com al maig, amb la processó de les filles de maig, o la processó per fer ploure, abans explicades.

Uns altres d'aquests ritus són els casaments, els hateigs, les comunions i els enterraments.

El casament

L'edat per casar-se era entre 20-22 anys, encara que hi havia noies que es casaven abans. De joves, les noies ja anaven a aprendre a cosir per fer-se l'aixovar. El vestit de núvia era curt i de jaqueta, alguns eren negres i altres blancs, segons la moda del moment. Anar de blanc tenia molt significat: significava puresa. Les núvies duïen un ram de flors que el nuvi els regalava.

A la cerimònia del casament, el nuvi era el primer a arribar a l'església acompanyat de la mare, i si no en tenia, llavors l'acompanyava una germana, una tia... Després arribava la núvia acompanyada del pare, germà, cosí... Anaven caminant, excepte els que tenien més diners que podien anar en carro o tartana. El nuvi donava a la núvia monedes de plata (arres).

Es feia una festa, un convit; algunes, a la Marineta o a Cal Bruno i d'altres, a la mateixa casa de la núvia o el nuvi. Algunes famílies duïen els aliments al restaurant perquè els cuinassin i els cobraven 10 duros aproximadament. Hi havia també unes cuineres que anaven a les cases a preparar el dinar que anomenaven coquesses. Es menjava carn: conill, oca, gall dindi, escudella o rostit, i no hi havia pastis de nuvis, sinó tortells. Convidaven també els veïns i tothom del poble anava darrere els nuvis. Després de dinar, a la tarda, es feia una mica de ball.

A vegades, les amigues de la núvia li feien el llit per a la nit de noces amb bromes, com el llit de la petaca: posaven el llençol de dalt i el de baix junts i quan es ficaven al llit no podien entrar, i estirant, estirant, desfeien el llit, així que l'havien de tornar a fer. Però a moltes noies, com que anaven a viure a casa del jove, no els feien res. Després de casades, es duïa les amigues a veure la casa.

Els casaments fets com a conseqüència d'un embaràs no se celebraven. Alguns pares menyspreaven la seva filla si es quedava embarassada abans del matrimoni, perquè el fet anava d'una boca a l'altra, i tot el poble se n'assabentava. Pilar Martín i Cinta Fores comentaven aquest fet: «*Les dones embarassades es casaven a les 5-6 del matí i així no havien de convidar a ningú i no feien cap festa*». «*Si m'hagués quedat embarassada abans de casar-me la meua mare m'hauria matat a pals*».

El bateig

Després de la guerra, les normatives per poder batejar un nen o nena es van fer més rígides. El dia del bateig la mare no podia sortir de casa fins que el nen o nena no estava batejat a l'església. L'endemà del bateig, la mare havia de fer dir una missa per si aquell nen o nena volia fer-se monja o capellà, si no els la feien no podien ser-ho. Per netejar els pecats, s'havia de sortir de l'església des de l'altar fins a la porta del carrer d'esquenes.

La primera comunió

Abans de la guerra, les nenes podien anar vestides de llarg per fer la comunió. A la primera de la postguerra, les nenes havien de vestir-se de monja. Per arribar pures de cos i ànima a rebre Jesucrist, el vestit de comunió de les nenes havia de ser de color blanc, i el dia abans de fer la comunió, els nens i nenes no podien menjar res.

El vestit de comunió i/o els complements passaven d'unes germanes a altres, o d'unes veïnes a altres. Altres nenes se'l feien, però amb roba molt senzilla, normalment, feta a can Fabregas.

L'enterrament

Quan hi havia un enterrament, tothom es vestia de negre. La vídua duïa una mantellina que li tapava la cara. La roba que es tenia, s'aprofitava i es tenyia de negre a la tintoreria o bé a casa. Els homes, durant un any, no havien de vestir-se de negre, només havien de dur la corbata negra i una franja al braç del mateix color com a senyal de dol.

El dol es portava almenys un any i mig per qualsevol membre de la família: pares, sogres, germans... després començava un mig dol en el qual es vestia de blanc i negre. Si s'estava de dol, s'havia d'estar ben bé 3 mesos sense sortir de casa, en tot cas només es podia anar a comprar i tornar. Per sortir al carrer, les dones que estaven de dol havien de dur el cabell recollit i un mocador negre al cap.

Si el difunt era el marit, encara s'havia d'estar més temps de dol.

Quan algú es moria s'avisava casa per casa, de manera que tot el poble se n'assabentava i tot el poble anava a l'enterrament, i també tocaven les campanes de l'església.

L'enterrador anava a la casa del difunt i li prenia mesures per fer la caixa funerària a mida. Les caixes eren de fusta i anaven folrades amb paper negre o bé amb tela de folrar, també negra, i anaven lligades amb corretges per evitar que s'obriessin. Abans d'enterrar el difunt, venia una dona que el vestia, coneguda popularment amb el nom de "Lola la boja".

mentre que la dels republicans (els rojos) era el Tabaran.

El 1936 es van fer eleccions municipals. Els partits polítics intentaven comprar els vots a canvi d'aliments, objectes, pagues extres o sota l'amenaça de fer fora els treballadors del treball. Josefina Linares ho descrivia així: «A la meua mare, la mestressa de la casa on treballava li deia: "voti per mi", i li donava un tros de coca ensucrada, i a la meua mare li convenia estar bé amb la mestressa de la casa i havia de votar el partit d'ella. Amb les eleccions, abans de la guerra, ja hi havia moviment, venien els mossos de salt pegant tiros».

La guerra

Gairebé totes les famílies van tenir algun familiar (pares, fills i germans) que va anar de soldat a la guerra, i moltes han patit la desaparició, mort o empresonament d'aquests familiars. Milagros Reich ens deia amb desolació: «A la guerra va desaparèixer el meu germà i jo vaig anar d'infermera no titulada a l'hospital militar d'Alcoi».

Cinta Fores contava: «Jo estimava un noi que van matar a la guerra. Tenia 17 anys. M'hauria casat amb aquell noi, perquè l'estimava molt. No vaig poder ni anar al seu enterrament, perquè la seva mare no em coneixia encara. Nosaltres vam caure en desgràcia, perquè va venir la guerra i la meitat dels amics me'ls van matar».

Maria Roca: «A la guerra mataven per ambicions, perquè algú devia diners a un altre o coses així. Em va desaparèixer un germà, i no vam saber res més d'ell».

Van haver-hi famílies que van tenir refugiats a casa, com a la Casilla, on es va habilitar les golfes d'una masia com a refugi; van posar-hi matalassos fets de palla, compartien els pocs aliments que tenien i es donaven suport uns als altres. Joana Rutllan ho descrivia així: «Durant la guerra, la gent del carrer va venir a casa a refugiar-se. La part de dalt la teníem tota amb palla i matalassos fets de pallerossa. Ens van prendre tots els animals que teníem, fins i tot un pollastre que teníem guardat per a nosaltres, que va cantar en el moment en què van venir a buscar menjar. Fins i tot els refugiats, morts de gana, robaven els aliments».

Altres dones, pel sol fet de pertànyer al sindicat, es veien obligades a tenir a casa famílies senceres de refugiats. Berta Tapias ens comentava: «El sindicat ens va obligar a tenir 5 refugiats a casa, i ho vam passar molt malament. La meua mare em tancava en una habitació, perquè tenia por que em fessin mal, jo treia el cap pel balcó, però estava tancada allà hores i hores».

Quan va esclatar el conflicte, el 18 de juliol de 1936, els militants de les dues bandes s'enfrontaven sovint.

Pilar Martin: «Jo era a la fàbrica quan, per signes, em van dir: "ara començarà la guerra, els feixistes s'han llançat al carrer"».

Conxita Manils ho contava així: «Quan va esclatar el conflicte, la gent es matava, anaven i denunciaven algú, perquè havia sigut encarregat d'una fàbrica i el trobàvem mort a la carretera. Al meu pare, el comitè de la CNT li va fer entregar l'Ateneu».

Anna Manils comentava respecte a això: «La FAI va anar a buscar un veí de la meua família que era contractista d'obres i que havia despatxat un treballador, i se'l van endur. Al cap d'una estona es van escoltar tres trets i el van trobar mort a la carretera. Cada poc temps es trobava una persona morta o s'escoltaven trets».

Mollet era dins la part roja. Alguns caps republicans van fugir a França. A molts els van detenir i els van enviar als camps de concentració d'Alemanya.

Paquita Marquina: «Ho vam passar molt malament, perquè erem rojos. Durant la guerra vam haver de fugir a Xile i després vam tornar. Al meu pare el van empresonar a la Modelo durant 8 anys, i el van matar a pals».

Les dones recorden que, de petites, duïen un bastó d'uns 15 centímetres lligat amb dues cordes penjant al coll, per ficar-se'l a la boca en el cas que es produïssin bombardeigs; així protegien la llengua i les orelles.

El dia 8 de gener de 1938, va caure una bomba als Quatre Cantons de Mollet al mateix moment en què es feia cua pel racionament de coques de sucre. Van haver-hi 9 víctimes mortals i les cases properes van patir desperfectes. El 25 de gener de 1939 hi ha un nou bombardeig amb 7 víctimes mortals, a la zona del barri de l'Estació.

Berta Tapias, Francesca Roca i Rufina Maixenchs, ho descrivien així.

Berta: «Es van trencar tots els vidres quan van caure les bombes als quatre cantons. Hi havia una cua per menjar coques de sucre, per això van haver-hi tants ferits».

Francesca: «Ens va caure metralla dintre de casa, ens vam salvar de miracle. Vam haver de canviar tots els vidres, que es van trencar per les bombes».

Rufina: «Una vegada vaig venir a Mollet i vaig anar a buscar llet amb la mama, portava una lletera, i vam sentir uns avions i ens van dir: "tireu-se a terra!", i van caure les bombes als Quatre Cantons».

Els refugiats anaven i venien d'un lloc a un altre. Alguns es quedaven a Mollet, altres fugien fins arribar a França. Teresina Call descrivia el que arribava a veure des de casa seva: «La carretera era com ara és Bòsnia, la gent marxava amb els carros amb la gent a dalt... que venien de Lleida, de Saragossa... que marxaven cap a la frontera... si els metrallaven per la carretera

quan eren per aquí dalt!, era terrible».

Durant la guerra, la manca d'aliments era el major problema, així que no era estrany que tinguessin un mateix aliment per atots els àpats. Maria Puigvendrelló: *«Vam passar molta gana, vam estar sis mesos menjant només naps a tots els àpats».*

Maria Creus: *«Durant la guerra menjàvem farinetes, la meva mare anava fins a Cerdanyola a buscar pa, a Amposta a vegades a buscar oli, i al temps dels bolets anàvem a buscar bolets, els veníem a la plaça i així ens en sortíem».*

Dolors Mayoles: *«Durant la guerra vam patir molta misèria, les famílies passaven molta gana».*

L'alimentació a les famílies de Mollet es basava, en aquesta època, en aliments dels camps: patates, naps, blat per fer pa i farinetes... Per ordre de la Generalitat foren racionats l'arròs, les mongetes, els cigrons, les patates, l'oli, els ous, el sucre i el cafè. Les dificultats per obtenir aliments a causa del racionament i l'escassetat de productes propiciaren la creació de l'estraperlo i el sistema d'intercanvi. Això va empitjorar a la postguerra i va durar molts anys. Es feien cues pel racionament del menjar. Gairebé no es podia veure llet, perquè els pagesos la guardaven per fer intercanvi. A can Mollet donaven llet a les famílies que tenien un nen o una nena petita a casa. Els ciutadans del poble, duïen un val que proporcionava l'Ajuntament en el qual

s'especificava els aliments que podia tenir cada família i la quantitat.

On és ara la botiga de cal Monserdà, donaven menjar als pobres gratis, (també durant la postguerra).

A les famílies que tenien bestiar, o una mica de cultiu, els ho prenien tot, per després destinar-ho a les milícies de la guerra. Algunes famílies amagaven els animals a les habitacions per intentar evitar el saqueig, però poques vegades ho aconseguïen.

Mollet va ser declarada zona agrícola, i a les zones agrícoles no se'ls donava racionament, o se'ls en donava menys que a les zones industrials, perquè a les zones industrials la gent vivia de les fàbriques i no tenien horts, ni camps per poder autoabastir-se.

Durant la guerra no es va treballar a la fàbrica. Tampoc van haver-hi festes. Maria Amate ens contava: *«Durant la guerra no van haver-hi balls, ni cinema, i quan va acabar, quan començàvem i quan acabàvem un acte havíem de cantar el Cara al sol, i el qui no ho feia el portaven al camp de concentració».*

Al final de la guerra, va quedar un tren a l'estació de França amb aliments i altres mercaderies, i la gent del poble hi anava a buscar blat, arròs, oli... i tota classe d'aliments que contenia aquell tren. Havien d'anar amb compte, perquè passaven els avions metrallant.

Teodora Ramos resumia així les esperances de les dones i homes del poble en acabar la guerra: *«El dia que va acabar la guerra vaig estar molt contenta, jo no sabia qui manava, però estava contenta perquè em semblava que s'havia acabat la fam, però la postguerra també va ser dolenta».*

La postguerra: la dictadura de Franco

Les forces feixistes, encapçalades per les tropes motoritzades italianes, van entrar a Mollet, procedents de Sabadell, per l'estació del Nord, el 27 de gener de 1939. Duien banderes feixistes i cantaven una marxa militar.

Dolors Mayoles contava així la seva experiència: *«Quan vaig començar a treballar, em van obligar a fer-me de la Falange, sinó no podia treballar, em van dir que havia de fer-me un vestit de la Falange per fer desfildes i això, però jo no me'l vaig fer».*

Després de la guerra, les famílies republicanes van patir la repressió de les forces feixistes, els prenien tots els béns materials i els reprimien socialment negant-los la venda de pisos o negant-se a despatxar-los al mercat. Van haver-hi molts republicans empresonats a Barcelona.

Es van instaurar algunes normes socials: es va obligar la gent a fer-se de la Falange, per sortir de Mollet feia falta un salconduit que feia l'Ajuntament. Abans d'entrar o de sortir del cinema o de qualsevol altre lloc d'esbarjo, tocaven l'himne de la Falange i l'havien de cantar amb el braç enlaire. També l'havien de cantar a l'entrada i a la sortida de l'escola. Durant la dictadura, hi havien dones que els agradava escoltar molt la ràdio, fins i tot, canals de ràdio independent, com Ràdio Pirenaica. Era un risc escoltar aquest tipus d'emissions, però era una via per aprendre altres coses.

La gent del poble procurava no parlar en contra de Franco en públic.

El català va deixar de ser llengua oficial i no va tornar a ser-ho fins a la democràcia.

Amb el franquisme, es van perdre alguns drets que havien estat reconeguts a les dones, com el dret de votar o el dret a la propietat privada. Així, si una dona volia comprar electrodomèstics, un pis, un cotxe... qualsevol cosa, havia de demostrar que tenia el permís del marit.

La manca d'aliments va ser un problema que continuava. Bona part de les collites que es recollien s'enviava a Alemanya i Itàlia, que en aquella època també tenien governs feixistes. Es continuava fent cues pel racionament: duien unes targetes en què posava els aliments que cada família podia agafar: 1/4 de litre d'oli, 1/4 de sucre... i quan els donaven, els hi posaven un segell. Als anys 50 encara tenien targetes de racionament.

Després de la guerra s'instaurà a Mollet la Secció Femenina de la Falange Española (que denominaven popularment La "Canastilla"). Era un servei social que s'exigia fer a les dones per treure's el carnet de conduir, el passaport... i consistia en fer un curset sobre Formació del Espiritu Nacional, que podia substituir-se fent un cistellet (una canastilla) per dur-lo a Barcelona i donar-lo als pobres. Realment, moltes d'aquestes "canastilles" es compraven fetes i es va crear un negoci al voltant d'aquesta obligació.

La democràcia

Amb l'època de la transició, a partir de 1976, es va començar un camí cap al desenvolupament. Les dones de l'estudi comentaven aquest fet: *«Espanya es va obrir encara més al turisme europeu, que trobava un paradís amb la pesseta tan baixa. Estàvem molt endarrerits en comparació amb Europa».* Poc a poc, el país es va anant obrint pas cap al continent europeu, i la societat va començar a gaudir del denominat estat del benestar.

Conxita Manils: *«Va venir Franco i ens vam passar quaranta anys parlant del que havien fet els rojos, i ara ens hem passat vint parlant del que han fet els blancs, i ningú ha fet el que havia de fer».*

Moltes dones van tornar a treballar, tenien els seus recursos, i se sentien més independents. La instauració de la democràcia va afavorir la llibertat de les dones. Una de les coses en què més coincideixen totes és en la importància que han trobat en el fet de poder anar a votar. Aquest fet, al qual elles donaven un gran valor, ha pogut contribuir a arrelar la democràcia a la nostra ciutat. També ha possibilitat que aquest poble sigui un dels pocs que ha tingut sempre una dona al cap del govern de la ciutat. Primer l'Anna Bosch, després la Carme Coll i finalment la Montserrat Tura que encara continua com a alcaldessa de la nostra ciutat. Moltes de les dones entrevistades reconeixen no entendre molt de política, però això no els ha impedit exercir el seu dret al vot a totes les legislatures.

Vida actual: elles encara fan història

Les dones grans, avui en dia a Mollet, continuen fent història. Tot el temps lliure de què ara gaudeixen el dediquen a anar a ballar, viatjar pel món, anar a actes culturals del poble, anar al cinema i al teatre, pintar, fer treballs manuals, anar als casals, a ballar, fer esport i passejar. A algunes els agrada més estar a casa i cosir, fer encreuats i sopes de lletres. A més a més, tenen temps de formar part d'entitats associatives i seguir lluitant pel benestar i el desenvolupament del poble. Això sense deixar de tenir cura dels néts, sobretot a l'hora de dinar, i de fer les feines de la casa, encara que avui en dia, amb els avantatges tecnològics, és menys dura i la seva qualitat de vida ha augmentat.

Maria Pi comenta: *«Mentre tenim ús de raó (...) no se jubilen les dones, i penso que, bueno, encara sort, perquè jo encara dono gràcies que pugui anar fent».*

Mercè Ninou diu: *«Si et quedes sempre a casa massa hores, et cau la teulada a sobre».*

Teodora Ramos, Milagros Reich i Rufina Maixenchs, ens resumeixen en poques paraules el que pensen i senten les dones grans a Mollet:

Milagros: *«Al col·legi només vaig aprendre a llegir i escriure, però he après molt més de la vida i de la meua filla».*

Rufina: *«Vaig treballar molt, vaig lluitar molt, però estic molt contenta».*

Teodora: *«Ara arriba la recompensa del que he lluitat a la meua vida».*

Annexos

4

ASSOCIACIO
DE FILLES DE MARIA
DE LA
Parroquia de Sant Vicens
DE
MOLLET DEL VALLÉS

✻

Sta. *Carmen Arce*

Quota: Ptes. *1.80*

Mes *12* mesos 192*2*

Les estadístiques escolars

Centres escolars any 1929

Centres	Tipus d'alumnat	Nombre d'alumnes
Emilio Ninou Cot	Nens	132
Carmela Arbusà Coll	Nenes	46
Rosenda Fullerachs	Pàrvuls	90
Graduada de nens (Col·legis Nous)	1r grau	74
	2n grau	72
	3r grau	75
Graduada de nenes (Col·legis Nous)	1r grau	60
	2n grau	30
	3r grau	20

Font: Moledo- Mollet 993-1993

Cens escolar any 1941

Centre	Nens	Nenes	Total
Escola Graduada (Col·legis Nous)	178	106	284
Parvulari Barcala	49	53	102
Companyia de Maria (monges)	—	225	225
Acadèmia Viñas	170	62	232
Acadèmia Ninou	154	87	241
Sant Jaume	50	20	70
Carmela Arbussà	12	18	30
Total	613	571	1184

Font: Moledo- Mollet 993-1993

La demografia

Any	Habitants	
1900	2.130	
1910	2.695	Augmenta per una forta empena industrial, immigrants d'altres pobles de Catalunya, Aragó i Llevant
1920	3.752	
1930	5.527	
1936 (la guerra)	6.219	
1940	6.132	Crisi industrial, efectes de la Guerra Civil
1950	6.614	
1960	8.358	
1970	20.232	Fort creixement per un fort desenvolupament industrial. Immigrants de l'Estat espanyol més creixement natural
1976	31.163	
1986	38.407	
1992	42.213	Decreix el ritme de natalitat per l'estabilitat econòmica i política del país, però augmenta la població per l'arribada de nous habitants a la ciutat
1 de gener de 2000	46.709	

Font: Padró Municipal

Ajuntament de
Mollet del Vallès